

A (I)

1. Toți oamenii, prin natură – *physei*, au dorința de a ști – *eidenai*. Semn, chiar 990 a
satisfacția dată de simțuri, fiindcă, pe lângă folos, ele, iar dintre toate, în primul rând, văzul, aduc și mulțumire. De altfel, preferăm văzul, nu numai când ne îndreptăm către
ceva anume, dar și atunci când nu avem 25
vreo intenție. Cauza e aceea că, dintre toate simțurile, el ne face să cunoaștem mai bine și ne descoperă mai multe diferențe. Prin natură toate viețuitoarele au senzații, doar că la unele trec în memorie, la altele nu; de aceea, primele sunt mai inteligente și mai în stare să învețe decât cele în neputință de a-și aminti. Dar inteligența, când nu este înso- 980 b
țită de percepția sunetelor, nu presupune nici capacitatea de a învăța (ca la albine și la alte genuri de viețuitoare, tot asemenea). Ceea ce înseamnă că de învățare sunt apte doar acelea care pe lângă memorie mai au și acest simț. Viețuitoarele, în genere, trăiesc cu 25
reprezentări și amintiri, de experiență având prea puțină parte, *tékhnē*¹⁷ și raționamentul sunt proprii doar neamului omenesc. Experiența oamenilor se naște din memorie, în sensul că mai multe amintiri privitoare la același lucru pot, în cele din urmă, să se constituie într-o

991 a experiență. Întrucâtva, aceasta pare apropiată
 de știință și de *tékhnē*, dar știința și *tékhnē* vin
 totuși oamenilor din experiență. Într-adevăr,
 5 (cum pe drept spune Polos²) experiența
 creează *tékhnē*, pe când inexperiența, norocul
 – *tykhé*. *Tékhnē* ia naștere atunci când dintr-o
 mulțime de reflexii în temeiul experienței
 se produce o presupuziție universală despre
 cele asemănătoare. Astfel, când ne formăm o
 opinie cum că un leac anume l-a vindecat pe
 Kallias, ca și pe Socrate și încă pe mulți alții,
 10 luați în parte, zicem că ea este de experiență.
 Când însă constatăm că tuturor acestora, luați
 ca specie – *eidos* de această dată, suferinzi de
 aceeași boală, precum de flegmă, de bilă, de
 arșița febrei, le priște același leac de acum,
 ține de *tékhnē*. Față de ordinea practică, expe-
 15 riența nu pare a se deosebi de *tékhnē*, empi-
 ricii – *oi empeiroi* putând să reușească în
 mai mare măsură decât cei ce au *tékhnē* însă
 fără de experiență. Cauza stă în aceea că și
 experiența este cunoaștere, însă după parte;
 totuși, numai *tékhnē* este a universaliiilor, dar
 acțiunea și ceea ce rezultă sunt în ordinea
 individualului. Medicul nu-l tratează pe om
 în ceea ce-i este accidental, ci pe Kallias sau
 20 pe Socrate sau pe oricare altul, socotit astfel,
 întrucât le revine însușirea de a fi om. În
 urmare, acela care și-a însușit noțiunea fără
 experiență, cunoscând universalul, dar igno-
 rând individualul care-i este conținut, va
 greși adesea în tratament, căci individualului
 25 i se aplică tratamentul. Și cu toate acestea,
 capacitatea de a ști și înțelegerea țin în mai
 mare măsură de *tékhnē* decât de experiență și,
 în urmare, mai învățați îi socotim pe cei cu
tékhnē decât pe ceilalți, înțelegerea însoțind
 mai mult înțelepciunea, pentru că primii se

informează privitor la cauză, pe când empiricii, 30
 nu. Aceștia iau seamă doar de ceea ce este, nu
 și de pentru ce este. Aceia însă știu, totodată,
 și pentru ce – *tò dioti* și cauza. De aceea, cei
 ce dirijează ceva anume sunt mai vrednici de
 prețuire decât lucrătorii manual, fiind cu mult 981 b
 mai știutori și mai înțelepți, întrucât cunosc
 cauzele celor ce se înfăptuiesc, pe când cei-
 lalți, sunt asemenea celor neînsuflețite, care,
 ce fac nu știu că fac precum focul care arde.
 Cele neînsuflețite execută ceva, fiecare după
 natura sa, iar lucrătorii, după obișnuință,
 primii deci fiind mai înțelepți nu pentru că 5
 au abilitate în ordinea acțiunii, ci datorită
 faptului că au conceptul și cunosc cauza. În
 general, admitem că *tékhne* este în mai mare
 măsură știință decât experiență, luând ca semn
 capacitatea celui ce știe să-i învețe pe alții,
 fiindcă unii au această putere, iar alții nu.
 Afară de aceasta, nici una din senzații nu este 10
 privită de noi ca fiind înțelepciune. Drept
 este că ele sunt hotărâtoare în cunoașterea
 individualelor, dar ele nu ne spun privitor la
 ceva, pentru ce este acesta; exemplificând,
 nu pentru ce focul este cald, ci numai că este
 cald. Este de înțeles că primul care a găsit o
tékhne anume peste senzațiile comune a stâr-
 nit admirația oamenilor nu numai datorită 15
 folosului pe care descoperirea sa îl va fi adus,
 ci și pentru cât era de înțelept față de ceilalți.
 După descoperirea mai multor tipuri de *tékhne*,
 unele răspunzând nevoilor, pe când altele fiind
 pentru timpul de liniște, născocitorii acestora
 din urmă încep să fie socotiți ca mai înțelepți,
 întrucât știința lor nu era menită vreunui fo-
 los oarecare. Iar după ce toate acestea vor fi 20
 fost instituite, s-a ajuns la alte științe care nu
 erau menite nici pentru plăcere, nici pentru

nevoi, ceea ce s-a întâmplat mai întâi în locurile unde era mai mult timp liber. Astfel matematicile vor fi fost plăsmuite mai întâi în Egipt, fiindcă acolo neamului sacerdoților li se lăsa timp liber. În una din cărțile *Eticii*³ am arătat care sunt deosebirile dintre *tékhne*, știință și celelalte din același gen. Scopul, așadar, este acela de a vorbi despre acea înțelepciune – *sophia*, destinată, cum se admite îndeobște, cercetării primelor cauze și principii. Cum am zis mai înainte, cel cu experiență pare să fie superior celui care se întemeiază numai pe senzații, oricare ar fi ele, cel ce se aplică la *tékhne* față de empiric, cel ce dirijează în raport cu lucrătorii manual și științele teoretice față de științele poetice. De unde rezultă că înțelepciunea aceasta, ca știință a unor principii și cauze, este de ordinul evidenței.⁴

2. Deoarece aceasta este știința căutată – *ten epistémen zetoumen*, trebuie să cercetăm ce fel sunt cauzele și ce fel principiile în temeiul cărora înțelepciunea aceasta este știința aceasta. Dacă vom lua în seamă presuposițiile privitoare la înțelept – *sophós*, răspunsul va fi mai clar. Mai înainte de toate, prezumăm că înțeleptul acesta, pe cât e cu putință, deține în întregime știința, ceea ce nu înseamnă că și știința fiecărui caz în parte. Înțelept, apoi, mai este acela în stare să cunoască ceea ce este mai greu și-i mai presus de cunoașterea comună a oamenilor, căci cunoașterea prin simțuri, deși a tuturor, de aparență cum este, nu-l caracterizează pe înțelept. Apoi, în orice știință, este mai înțelept acela care posedă mai multă acribie și pricepere mai mare în predarea învățământului despre cauze. În

sfârșit, aceea dintre științe care este aleasă pentru ea însăși, cu scopul în științificitatea însăși, prin virtuțile ei este mai apropiată de înțelepciune decât aceea în vederea unor rezultate, și tot astfel, adică mai pe potriva înțelepciunii, și aceea de vârf, față de alta subordonată. Înțeleptului, doar, nu i se comandă, pentru că el trebuie să comande și nu el ascultă de altul, ci de el acela care este mai puțin înțelept. Cam acestea și cam atâtea 20 deci, presuposițiile privitoare la înțelepciune și la înțelept. Știința cea mai cuprinzătoare aparține cu necesitate, aceluia care posedă cunoașterea universalului întrucât el dă seama și de ceea ce este particular, inerent, deși este mai greu pentru oameni să ajungă la cunoașterea universalului, cel puțin pentru 25 că acesta este și cel mai departe de simțuri. Totuși, cele mai riguroase științe sunt în mai mare măsură ale principiilor, fiindcă mai exacte sunt acelea care pornesc de la principii mai puțin numeroase decât cele de la principii prin adăugire, ca, de exemplu, aritmetica față de geometrie. Dar mai proprie învățării este știința care, în primul rând, teoretizează asupra cauzelor, căci se învață vorbindu-se despre cauzele fiecărui lucru, puterile de a 30 gândi și a ști pentru ele însele dându-le, în cea mai mare măsură, această a de-cunoscutului suprem. Cel ce vrea să știe pentru faptul în sine va prefera știința cea mai de sus, adică aceea a de-cunoscutului suprem – *malista epistémén*. Iar supremul de-cunoscut este totuna cu principiile și cauzele. În temeiul și datorită 982 b lor, de altminteri, pot fi cunoscute celelalte și nu ele prin acestea întrucât stau ca subiect. Astfel că știința cea mai de sus și mai cu autoritate, este aceea care cunoaște scopul în

vederea căruia trebuie făcut un lucru. Pentru
 5 fiecare în parte acest scop este binele – *tò ariston*, iar, în genere, pentru natura însăși, supremul bine. Din toate aceste interpretări reiese că numele de care vorbeam se aplică uneia și aceleiași științe, anume, științei teo-
 10 retice a primelor principii și cauze. Binele și scopul sunt una dintre aceste cauze. Că ea nu este poietică o probează încă primii care au filosofat, fiindcă și oamenii de azi și cei vechi când au început să filosofeze – *philosophēin* au fost împinși de mirare – *thaumázein*, nedumeriți mai întâi, cum vor fi fost, de dificultățile mai simple, ca apoi, înaintând puțin câte puțin, de punerea problemelor mari, ca, de pildă, acelea privitoare la mișcările lu-
 15 nii, ale soarelui și astrelor, la nașterea universului. Acela care își pune o problemă și se miră în sine ia seamă de neștiința sa, de aceea și iubitorul-de-mit (*philómythos*) este, într-un fel, iubitor-de-ceea-ce-este-înțelept (*philósophós*), căci mitul a fost imaginat pe seama celor mirabile. Astfel încât, dacă aceia au început să filosofeze pentru a ieși din
 20 ignoranță, este limpede că au căutat să știe pentru a înțelege, iar nu în vederea unui folos. Un fapt care s-a întâmplat constituie încă o probă, anume că mai toate cele dependente de nevoi ca, de altfel, și acelea aplicate petrecerii mai plăcute a timpului erau deja când s-a pornit căutarea în acest mod de înțelepciune. Este deci evident că ea nu este dorită pentru vreun folos străin de ea și, tot așa cum afirmăm că
 25 un om este liber când își este sieși scop, și nu altcuiva, la fel și că această știință este singura liberă, pentru că este singura care își este sieși scopul. De aceea, deținerea ei ar putea să treacă, prea bine, ca fiind peste condiția

omenească. Drept e că, în multe, natura oamenilor este sclavă – *hé phýsis doule ton ántropon* și că, după Simonides⁵, „doar zeul se poate bucura de acest privilegiu”, fiind, în schimb, nedemn ca omul să caute o știință ce nu este pentru el. Dar, dacă ar fi așa cum zic poeții, adică, din fire pizuitoare, în această privință divinitatea ar trebui să fie astfel încât aceia care excelează în acea știință să pară nefericiți. Totuși, nu putem admite nici că divinitatea invidiază, căci vorba proverbului: „Multe mai scornesc aezii”⁶, nici să socotim că altă știință este cea mai de preț. Într-adevăr, ea este cea mai divină și cea mai de preț dintre toate – *he theiótate kai timiótate*. Și numai ea este astfel, mai întâi, pentru că este o știință pe care, în cea mai mare măsură, zeul o deține, apoi, dacă este, este despre cele divine. Dar, singură aceasta, de care vorbim, are ambele caracteristici, căci Zeul așa cum pare îndeobște a fi cauza tuturor și principiu, numai lui sau în cel mai înalt grad lui, i-ar reveni această știință. Celelalte sunt mai necesare, dar nici una mai presus de ea. Față de starea în care ne pune posesiunea acestei științe, aceea de început, de căutare, este opusă. Cum am mai spus, începutul va fi stat în mirare: cum de sunt lucrurile ceea ce sunt, la fel ca automatele de care se minunează toți, cât n-au aflat cauza mișcării lor, de solstiții sau de incomensurabilitatea dintre diagonală și latura pătratului. Inițial, tuturor le-a părut uimitor să fie ceva ce nu poate fi măsurat prin unitatea cea mai mică, dar, până la urmă, ca în aceste cazuri, când cele nedeslușite au fost deslușite, așa-zicând, după un proverb, este bine când toate se încheie cu bine. Nimic, la urma urmelor, n-ar uimi un geometru decât

dacă diagonala ar deveni comensurabilă. Prin toate acestea, aşadar, s-a stabilit natura ştiinţei pe care o cercetăm, de asemenea scopul cercetării şi metoda însăşi.

3. Este limpede că ştiinţa pe care trebuie s-o dobândim este aceea a cauzelor prime – *ton ex arkhes aition* (doar spunem că se are cunoştinţa a ceva numai când s-a ajuns
25 la cunoaşterea cauzei prime), cauze despre care se vorbeşte în patru sensuri, într-unul, fiind substanţa sau esenţa⁷ (întrucât ceea ce face ca un lucru să fie se referă la definiţia dedefinitului, iar ceea ce determină primordial este cauză şi principiu); în altul, este materie,
30 adică substrat – *hyle*; în al treilea, este principiu al mişcării – *he arkhé tés kinéseos*, ca, în al patrulea, opus celui precedent, să fie pentru ce – *tó ou éneka* sau binele, căci acesta este scopul oricărei generări şi mişcări. Toate
983 b au fost studiate de noi pe îndelete în *Physica*⁸; nu este însă fără de folos luarea în seamă a celor de dinainte, care şi ei au cercetat existentele şi au filosofat asupra adevărului. Este clar că şi ei vorbesc de anumite principii şi de anumite cauze, de aceea judecata asupra-le va ajuta în cercetarea pe care o facem. Aceasta, întrucât, fie că vom afla un alt gen de
5 cauză, fie că ne vom încredinţa şi mai tare de expunerea noastră. Cei mai mulţi dintre primii filosofesanţi⁹ găseau că singurele principii ale tuturor existentelor sunt cele în identitatea materiei¹⁰. Într-adevăr, ei considerau ca începutul, în generare, şi termenul final, în pieire, acel ceva din care provin toate, în timp
10 ce substanţa persistă sub însuşirile care se schimbă mereu, şi că el este elementul şi principiu al tuturor celor existente, care nu se naşte

și nu piere, ci, prin însăși natura sa, subsistă
veșnic; așa cum, de exemplu, spunem despre 15
Socrate că nu se va fi născut, ca atare, odată
cu schimbările survenite, devenind frumos
sau muzician nici că piere, dacă rămâne fără
asemenea stări, pentru că substratul, adică
Socrate însuși, continuă să existe. Asemenea,
nici celelalte, căci trebuia să fie o natură
anume, una sau multiplă, din care ele iau
naștere, în timp ce numai ea rămâne mereu
aceeași. Asupra numărului și identității ace-
stor principii, aceia nu s-au potrivit, astfel,
Thales încă, de la care pornea asemenea filo- 20
sophie, zicea că din apă vin toate (de unde și
prezuma că pământul plutește pe apă), la
aceasta, fără îndoială, el ajungând pe seama
observației că toate își iau hrana din umezeală
și că din ea ia naștere și trăiește până și caldul
(așadar, acel ceva din care provin toate este
pentru toate principiul însuși), observație, în
funcție de care și presuposiția ea în legătură
cu constatarea, că semințele tuturor sunt prin
natura lor umede; iar din toate acestea va fi 25
presupus că apa este principiul naturii celor
umede. După alții însă, cei străvechi, care au
trăit cu mult înaintea noastră și care au fost
primii theologhesanți¹¹, au presupus natura
cam la fel, anume, ei au făcut din Okeanos și
din Tethys părinții generatori și îi puneau pe 30
zei să jure pe apă, căreia i se zicea Styx. Cum
ceea ce era mai vechi, era mai venerabil, se
jura pe ceea ce era mai demn de cinstire. Dacă
această părere despre natură este prima și cea 984 a
mai veche, nu este prea clar, însă, oricum,
despre Thales se spune că a susținut acestea
despre cauza primă – *tés protes aitias*. Cât îl
privește pe Hippon, nimeni nu se gândește să-l
pună în rând cu el și cu alții asemenea, datorită 5

Cuprins

<i>Metafizica lui Aristotel</i> (notație introductivă).....	5
A (I).....	17
α (II).....	51
B (III).....	57
Γ (IV).....	81
Δ (V).....	111
E (VI).....	151
Z (VII).....	161
H (VIII).....	205
Θ (IX).....	219
I (X).....	241
K (XI).....	265
L (XII).....	299
M (XIII).....	325
N (XIV).....	363
NOTE.....	385
Sumar analitic.....	423
Index nominum.....	431